

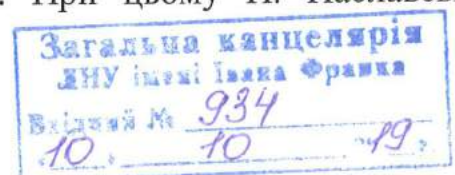
ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Паславської Наталії Орестівни «Кравецький цех у Львові в XVI–XVIII ст.: організаційні форми та соціальні відносини», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України

Цехові організації виступали опорним каркасом економіки середньовічних міст. Займаючи в тому чи іншому місті монопольне становище щодо виробництва визначеної продукції, ремісничий цех, значною мірою, задовольняв відповідні потреби міської спільноти. Цехові корпорації, набираючи нових працівників не лише з міста локалізації, але з округи і навіть віддалених регіонів, сприяли перетворенню громадянського колективу урбаністичних центрів у багатоетнічні й поліконфесійні громади. Це, своєю чергою, створювало передумови для пошуку шляхів толерантних стосунків всередині цих колективів. Значне число цехів свідчило про економічну роль міста, де вони функціонували. В українських землях Польського королівства, а з 1569 р. Речі Посполитої, впродовж ранньомодерного часу найбільшим економічним центром цілком обґрунтовано вважався Львів. Місто, розташоване на перетині торгівельних шляхів, притягувало до себе підприємливі елементи, а майже безперервне збільшення чисельності населення забезпечувало цеховикам стабільний ринок збуту своїх товарів. Одним з найбільш давніх і чисельних у Львові був кравецький цех. Його контингент представляв своєрідну вибірку міського поспільства, брав активну участь в різних аспектах життя Львова. Зважаючи на вищезначене дисертаційне дослідження Наталії Паславської є, без сумніву, актуальним.

Авторка поставила перед собою складну з точки зору реалізації мету – дослідити економічну, соціальну, етно-конфесійну і демографічну складові функціонування кравецького цеху в Львові. При цьому Н. Паславська

опиралася на численні, але доволі розрізнені твердження попередньої історіографії, багатий і, одночасно, розпорошений джерельний матеріал. Варто наголосити, що дисертантка, використовуючи висновки своїх попередників, критично їх оцінювала, переосмислювала, формулювала цілком самостійні твердження. В цілому, можна відзначати належний рівень знання історіографії поставленої в роботі проблеми й високий ступінь її опрацювання та залучення до дослідження.

Завдання, сформульовані й поставлені Н. Паславською при написанні дисертаційного дослідження, вимагали застосування різноманітних методів. Методика поєднувала інструментарій як історичної науки в цілому, так і спеціальних історичних дисциплін, зокрема. Серед них надважливе значення для дослідження мали критично-дипломатичний і картографічний методи. Дисертантка вдало поєднала вивчення економічної і соціальної складових львівського кравецького цеху, детально проаналізувавши, зокрема, його соціально-вікові групи (учні, підмайстри, майстри, цехмістри, столові майстри). При цьому були залучені такі методи, як біографічний, генетичний і просопографічний. Крім писемних джерел, аналіз яких склав основу дисертації, Н. Паславська проаналізувала речові (ціхи, печатки, хоругви тощо) й зображальні (твори мистецтва) джерела, що дало змогу створити більш повну й достовірну картину функціонування кравецького цеху як соціального осередку життя великого центрально-східно-європейського міста. До заслуг дисертантки необхідно віднести масштабне застосування порівняльного методу. Так, описуючи домінування поляків-католиків у цехах Львова, Н. Паславська вдається до аналогії з Кольмером в Ельзасі, також розташованого на етно-конфесійному прикордонні й також вписаного в сферу дії принципу «Чия влада, того й релігія». Добра обізнаність з практикою функціонування кравецьких цехів у Короні Польській та в Європі, загалом, дозволила дисертантці на підставі порівняльного інструментарію зробити ряд цілком вірогідних припущень.

Таким є, наприклад, теза про ймовірність існування кравецьких книг як своєрідних підручників саме для Львова.

Серед писемних джерел Авторка виділила актові, статистично-описові і наративні. Джерельна база роботи сформована Н. Паславською внаслідок кропіткої роботи з рядом фондів Центрального державного історичного архіву України у місті Львові, залучення численних друкованих документальних збірок, цілісних актових видань і наративних джерел. Для проведення аналогій у дисертації використані дані щодо інших львівських ремісничих цехів та відповідних конфратерній інших міст Польського королівства, а з 1569 р. Речі Посполитої. Це дозволило Авторці, незважаючи на збереженість лише однієї книги кравецького цеху за 1607–1717 рр. (насправді, як стверджує Авторка, їх мало бути більше), достатньо повно відтворити історію цього ремісничого об'єднання.

Н. Паславська багато уваги приділила верифікації висновків щодо цехової організації й кравецького ремесла, які були запропоновані у вітчизняній та польській літературі. Такий підхід дозволив сформулювати цілий ряд науково значимих висновків, що дають можливість застосувати нові підходи до вивчення цехів як важливих осередків економічної й соціальної діяльності міських мешканців. У роботі чітко й обґрунтовано визначено хронологічні межі дисертаційного дослідження. Нижня межа – 1533 р. – позначена конституванням кравецького цеху, тобто виданням королівського привілею, а верхня – 1778 р. – ліквідацією цехового устрою австрійською владою.

Н. Паславська запропонувала та обґрунтувала в дисертації цілий ряд науково значимих положень, що дозволяють скорегувати, а в ряді випадків переглянути традиційні твердження попередньої історіографії. Такі положення формуються наступним чином:

- встановлено нормативну базу та особливості її реалізації в процесі діяльності кравецького цеху на тлі інших ремісничих об'єднань Львова,

- а, як наслідок, вписано в цехову структуру й економічну систему столичного міста Руського воєводства;
- визначено відмінні риси кравецької організації, показано специфіку позацехового ремесла, взаємодію цих двох форм виробничого процесу, простежено заходи цеху на захист свого монопольного з точки зору чинного права;
 - відтворено професійну кар'єру кравців-цеховиків, встановлено суть та хронологічні рамки навчальних періодів, прослідковано родинні зв'язки в кравецькому середовищі, зокрема доведено, що для окремого цеху утвердився принцип екзогамії, тоді як для цехової організації міста – принцип ендогамії;
 - проведено докладний аналіз демографічних показників у кравецькій організації, визначено загальну чисельність ремісників за певні періоди й у роки хронологічних зрізів, співвідношення між різними групами ремісників, чисельність кравецького домогосподарства, яке з врахуванням учнів та підмайстрів налічувало 8, 4 особи;
 - реконструйовано етно-конфесійна структура кравецького цеху, доведено домінування у ньому до початку XVIII ст. поляків-католиків і встановлено, що «ремісничача» емансипація русинів-українців розпочалася з приєднанням Львівської єпархії до Унійної церкви, хоча добитися абсолютної рівності з кравцями-поляками (як це мало місце в Дрогобичі) їм не вдалося;
 - створено (настільки це дозволяли джерела) колективний портрет львівського кравця-цеховика, який загалом ідентифікується з середньозаможним львівським міщанством;
 - встановлено територіальне представництво членів кравецького цеху, що дозволило зробити висновок про відносну перевагу в ньому львів'ян та вихідців з населених пунктів Руського воєводства (понад 40 % при 35 % не ідентифікованих).

У дисертаційному дослідженні Н. Паславської, на наш погляд, правильно сформульовані об'єкт і предмет дослідження. Не викликають жодного заперечення територіальні межі дослідження, його мета й дослідницькі завдання. Окремо слід відзначити, що Авторкою охоплений весь період функціонування класичної феодальної моделі кравецького цеху. Реалізована дослідницею тема створює передумови для реконструкції цілісної системи цехового ремесла в Львові, що стане безперечним досягненням вітчизняної історіографії.

Авторка проявила себе як кваліфікований дослідник, яка успішно вирішила поставлені у дослідженні завдання. Фахове володіння методами дослідження, частина з яких є міждисциплінарними, дозволило Н. Паславській не лише простежити організацію кравецького ремесла протягом XVI–XVIII ст., але й відтворити переконливий портрет як середньостатистичного члена цієї конфрадернії, так і видних її представників, наприклад Дмитра Красовського. Попри пряму (сервіторат) чи опосередковану (партачі) підтримку владою (центральною або ж місцевою) позацехового ремесла, кравецькому цеху, як встановила дослідниця, вдавалося змусити позацеховиків рахуватися з собою. Запровадження з початку XVII ст. сплати партачами до цехової скриньки поквартального податку, на думку дисертантки, наочно підтверджує цей факт. Наявність кравців серед членів міської ради (райців) та колегиї 40 мужів засвідчує їх значиму роль у функціонуванні міського самоврядування. Загалом, спробу дисертантки подати образ львівського міщанства крізь призму історії кравецького цеху слід вважати успішною.

Дисертаційне дослідження містить цілий ряд додатків, що наочно підтверджують отримані Н. Паславською результати. Серед додатків домінуюче місце займає фактично підготовлена дисертанткою до публікації Книга запису протоколів прийняття та визволення учнів до кравецького цеху за 1607–1717 рр. Цінність цього додатка зростає з огляду на втрату (тимчасову?) оригіналу тексту цієї книги. На підставі цієї книги Авторка

уклала три наступні додатки, що демонструють за визначеними періодами динаміку вступу учнів до цеху, тривалість їх навчання та число підмайстрів. Інші додатки демонструють зв'язок кравецького цеху з цеховою організацією міста в цілому та його громадянським колективом. Соціальну роль цеху та побут його членів відтворює блок речових та зображальних джерел, поміщений у додатках. Цілком слушно дисертантка навела словничок термінів, пов'язаних з діяльністю кравецького цеху. Він включає як поняття, що стосуються продукції цеху, так і терміни, які відображають етапи кар'єри ремісника й цехові процедури, здійснювані впродовж цих етапів.

Разом з тим, робота не вільна від окремих неточностей і недоліків. Відразу відзначу, що більшості випадків критика носить дискусійний чи полемічний характер.

На наш погляд, історіографія проблеми подана занадто широко. У такому ракурсі вона відповідає темі «Цехове ремесло в українських землях XVI–XVIII ст. на тлі аналогічних корпорацій Речі Посполитої». За такого територіального охоплення до історіографічного огляду можна пред'являти претензії, наприклад, відсутність у ньому праць М. Слабченка («Малорусский полк в административном отношении», «История хозяйства Украины от Хмельниччины до мировой войны»). Власне й через те, як здається, дисертантці доцільно було б зосередитися на двох аспектах – історіографії цехової організації Львова та аналізу літератури щодо кравецьких цехів у Речі Посполитій.

Н. Паславська неодноразово посилається на твір Мартіна Груневега, використовуючи при цьому неповний переклад фрагменту його праці, виданий Ярославом Ісаєвичем. З часу його публікації 1980 р. у журналі «Жовтень» і його ж републікації у книзі «Україна давні і нова» (1996 р.) з'явилося повне видання записок М. Груневега, підготовлене А. Бус і видане 2008 р. у Вісбадені (з неповною передачею зображень рукопису), та більш повне (порівняно з публікацією Я. Ісаєвича) видання опису Львова, здійсненого з ініціативи А. Л. Хорошкевич у складі інших фрагментів праці

(Москва, 2013 р.). Три останні публікації опису Львова дисертантка у своїй роботі не згадує.

Узагальнюючи демографічні показники, зокрема чисельність кравецького цеху, Авторка переобтяжує текст даними, які запозичує в різних авторів. На наш погляд, слід було виділити якісь цілісні часові відрізки, за які показати середньорічну чисельність кравців. Це б дозволило читачеві точніше «вловити» динаміку й тенденції змін особового складу кравецького цеху в зв'язку з певними подіями в історії міста й держави загалом.

Підрозділ 1.2 доцільніше було б назвати «Джерельна база дослідження» або «Джерела». Актуальне формулювання «Характеристика джерел» вимагає доволі докладного аналізу джерел із визначенням їх істотних рис, матеріалу письма, палеографічних, кодикологічних особливостей тощо. Н. Паславська у своїй роботі, звертаючись до рішень вальних сеймів, посилається на видання сеймових конституцій „*Volumina Legum*”. Між тим, конституції сеймів до останньої чверті XVII ст. наведені у новішому й більш повному виданні „*Volumina Constitutionum*”.

Напевно під впливом радянської історіографічної традиції назви деяких субрегіонів і країн Авторка подає всупереч традиційним історичним назвам, зокрема «Прибалтика», «Туреччина», «Іран», тоді як слід – «Лівонія» («Інфлянти»), «Османська імперія» чи «Висока Порта», «Персія». Локалізація міста Став у Великому князівстві Литовському (с. 52) викликає певні сумніви; в досліджуваній період єдине відоме місто під такою назвою знаходилося у Каліському воєводстві (Великопольща).

У роботі є дрібні неточності. На с. 26 дисертації Н. Паславська подала два міста Лівобережної України Прилуки й Лубни як одне з подвійною назвою – «Прилуки (Лубни)». На с. 81 Авторка вказує на протистояння у кравецькому цеху на переломі XVI–XVII ст. між католиками й українцями. Здається, тут мали б фігурувати рівнопорядкові поняття: католики – православні, поляки – русини/українці. На с. 87, де йдеться про протистояння

у багатонаціональному Львові, зазначається про співіснування домінуючої й автохтонних націй. Про які автохтонні нації (у множині) йдеться?

Дисертантці належало б пояснити сенс позову ремісників з львівських передмість до Львівського гродського суду на львівського старосту Юрія Мнішка (с. 98), адже саме він очолював і формував цей суд. Такі справи згідно з правом підлягали юрисдикції королівського асесорського суду. На с. 100 йдеться про двоїстість королівських привілеїв. Як аналог цих документів вжито термін «декрети». В дійсності ніякої подібності вони (привілеї й декрети) не мають. Привілеї – це нормативно-розпорядчі документи, а декрети – судові.

В цілому ж, вказані недоліки й неточності не впливають на загальний високий науковий рівень дисертаційного дослідження. Попри те, що результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію, для ширшого ознайомлення наукового співтовариства з положеннями проведеного Н. Паславською дослідження було б доцільним опублікувати його у вигляді монографії.

Результати отримані в результаті виконання даного дисертаційного дослідження можуть бути використані при написанні шкільних і вузівських підручників з історії України та країн Центрально-Східної Європи, посібників з історії господарства, демографії, джерелознавчих, генеалогічних та краєзнавчих праць, при підготовці монографічних та узагальнюючих праць з історії міщанського соціуму, ранньомодерних корпорацій й торгівлі українських земель Речі Посполитої.

Дисертаційне дослідження оформлене згідно вимог, запропонованих Державною атестаційною комісією; зміст автореферату й основних положень дисертації є ідентичним. Дисертація Н. Паславської є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу для української історичної науки проблему функціонування в організаційному та соціальному просторах кравецького цеху міста Львова впродовж XVI–XVIII ст.

За актуальністю, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота «Кравецький цех у Львові в XVI–XVIII ст.: організаційні форми та соціальні відносини» відповідає вимогам п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а Паславська Наталія Орестівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – Історія України.

4/X 2019 р.

*Доктор історичних наук,
професор кафедри країнознавства
Національного університету
«Острозька академія»*

П.М.КУЛАКОВСЬКИЙ

ПІЛПИС
ПІДТВЕРДЖУЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ
КАДРІВ НАУ «ОА»

Кулаковського П.М.

13.12.2019

